

26. Liitlause mõiste

Teabetekstides on sageli vaja esile tuua keerulisi seoseid, arvamslugudes põhjendada ammen-davalt väiteid – selleks ei piisa lihtlausest, vaid tuleb appi võtta kahest või enamast osast koosnevad liitlauseid. Liitlause abil saab väljendada asja-de-, nähtuste- ja mõistetevahelisi seoseid, ühen-dada mitu mõtet üheks tervikuks.

Raske on aru saada, mida on järgmiste lausete-ga öelda tahetud:

Keele muutumisel on põhjus. Me elame maailmas. See maailm muutub.

Liitlause kasutades saame aga loomuliku lau-se, kus mõttest arusaamisega ei ole raskusi.

Keele muutumise põhjuseks on see, et muutub maa-ilm, milles me elame.

Lauset, mis väljendab kaht või enamat tegevust või mõtet (lauses on kaks või enam öeldist), nimetatakse **liitlauseks**.

Ants **koorib** kartuleid ja Külli **teeb** pannkooke.
Inimesed **istusid** ning **vaikisid**, sest kõik **oli** öeldud.

kolm öeldist, kolm osalauset

Suulises kõnes märgistab liitlause osalausete vahelist piiri lühem või pikem paus, kirjalikus tekstis aga kasutatakse osalausete eraldamiseks või ühendamiseks

- kirjavahemärke,
- sidesõnu,
- siduvaid asesõnu (*mis, kelle*) või siduvaid mäarsõnu (*kus, millal*).

Märkasin koera, kes **kõndis** kahel jalal ja **lõi** trummi.

koma
siduv asesõna

sidesõna

Kirjavahemärgid ja sidesõnad on eesti keeles eriti olulised, kuna eesti keeles on sõnajärg suhteliselt vaba ja lausepiiride kindla tähistamiseta oleks raske või teinekord lausa võimatu osalauseid eristada. See võib aga vahel raskendada lause mõistmist, näiteks: *Isa peseb Lauri sööb Triinu vannitab last.*

Osalauseid saab siduda

- **komaga:** *Isa peseb, Lauri sööb, Triinu vannitab last.*
- **sidesõna ja/või komaga:** *Isa peseb pesu, sest Lauri sööb ja Triinu vannitab last. Isa peseb, kuid Lauri sööb, aga Triinu vannitab last.*

1014 MUTTIDE SUGUSELTS ENNE MIHKLIT

Andres Langemets

Mihkel Mutt: „Mälestused I. Eesti doomino. Eelmälestused”. „Fabian”, 2009. 186 lk.

„Mida rohkem ma selle asjaga tegelesin, seda selgemalt nägin, kui väike on eesti rahvas, kuidas kõik on omavahel seotud. Rahvastikuteadlased väidavad, et kui minna viis põlvkonda tagasi, on enamik eestlasi omavahel sugulased. [...] Sest kordan, olen täiesti kindel, et minu lugu ei ole etandlik, sin pole tegu erakordse saatuse või „egijainimete” kobarate moodustumisega minu lähikonnas. Üsna tõenäoliselt võiksid üsna paljud eestlased enda kohta põhimõtteliselt samasuguseid sugulusdoomino ahelaid koostada.” (Lk. 15–16.) Selle tsitaadiga on ära seletatud ka tuntud lauamängu nime kasutamine pealkirjas (kuigi metafoore doomino ja pasjansi kohta on liigvel õige palju) ning korratud üle varemgi öeldud mõtet eestlaste kui väikerahva siseseostest.

Mälestusi on kirjutatud ja veel rohkem räägitud hallidest aegadest peale. Ühel suvel võtsin ette kolm köidet Rutt Hiirikuse koostatud „Eesti rahva elulugusid”, siis veel ka raamatu „Eesti elulood”. Nautisin täiega ning üleüldse olen hakanud vanemas põlvkonnas üha rohkem sirvima memuaare. Algu-päraseid ja tõlgitud, ühesõnaga — eakohast lektüüri.

Äga nüüd on juba mitmed mu eakaaslased asunud sedasama žanri viljelema, ning Mihkel Mutt on ju nooremgi. Ka on mitu meest-naist teinud mulle endale ettepaneku hakara mälestusi kirja panema, sest üks mul ole ammu küljes komme igasugu mä-

lestusi kirjutada. Ma olen kindel, et saan viit-rat käsi-

tööd ette võtta. Nii ema- kui ka isapoolset suguvõsalugu on hoolsad sugulased seni korralikult kogunud ja omakirjastushikult publitseerinudki. Ka pole mul toeks võtta mingeid päevikulaadseid märkmeid, sest pole neid har-rastanud, kuid paljalt näitule lootuna jääda ei sõanda. See kõik ei takista sugugi eakaaslaste või vanemate inimeste meenutusi nautimast.

Kus on murdepunkt, mil inimene lakkab unistamast ja fantaseerimast ning hakkab meenutama, vaatama juba läbielatule, kogutule, tuntu- tagasi? Mis inimesega juhtub?

Nagunii on memuaarid, ilukirjan-dus ja ajalookirjutus kõik ühtekokku nagu ükskõik narratiiv, erinevused on mängureeglites ja vormis, mitte sisus. Ja küsimus pole vanuses — et kui on elos juba piisavalt läbi elatud ning on, mida mäletada, siis hakkadki mälestusi kirjutama või rääkima. Vabadus-sõjast asuti mälestusi kirjutama pea-aegu otsekohe pärast sõja lõppu, pa-gulased alustasid memuaaride avalda-misega üsna pagulasaastate algul ning kroonuteenistusest naasnud või üli-kooli lõpetanud poisid jäävad ena-masti kogu eluks neid aastaid meelde tuletama, olles vahel rüütudki neile, kel sedasama minevikku pole oman käest võtta.

On selge, et teatav erakordne, ka isi-kulooline kogemus, rääkimata üldrah-valikust, tekitab mälestuste autoris kindla narratiivse terviku või raami. Sünnib lugu, mis tundub valmis olevat ja mida saab rääkida. Suguvõsalugude puhul — aga seda on esialgu ka Mihkel Muti memuaaride esimene köide „Eelmälestused” — on jutustuse piirideks ühe veresugulusliini doomi-noreeglid. Need on mälestused inimestest ja asjadest, mida autor ise ei saa mäletada, aga mille keskelt ta on pärit ja mille ta on kasvades kaasa saanud.

Võiksite öelda, et Mihkel Muti su-guvõsa on huvitav nii isa- kui ka ema-

Mitmetahulised mõtted vormistatakse enamasti liitlauseiks